

بیابانی که به صحرا ختم می شود

روح الله مهدی پور عمرانی

- عنوان کتاب: بیابان‌ها
- نویسنده: جینی جانسون
- مترجم: امیر حسین بنگدار
- ناشر: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان
- نوبت چاپ: اول - ۱۳۷۹
- شمارگان: ۲۰۰۰۰ نسخه
- تعداد صفحات: ۲۸ صفحه
- بها: ۲۸۰ تومان

کودک و نوجوان، در کنار خواندن داستان و کتاب‌های درسی و گردش و بازی، به خواندن‌های غیرداستانی و علمی هم نیاز دارد. خواندن‌های غیرداستانی کودک و نوجوان، گونه‌های فراوانی دارد. گوناگونی این خواندن‌ها، به گستردگی حوزه‌های دانش بشری و همچنین، به گستره نیاز درونی و فکری کودک و نوجوان وابسته است. دانش جغرافیا، با دامنه گسترده‌اش، یکی از حوزه‌های دلخواه کودکان و نوجوانان به‌شمار می‌رود.

آگاهی‌های زیست‌محیطی، آشنایی با گونه‌های جانوری و گیاهی و هستی‌شناسی، از بهره‌هایی است که از خواندن متن‌های جغرافیایی به دست می‌آید. امروزه، اندیشه‌های پویا و پیشرونده، اساساً گرد سه محور اصلی می‌چرخد:

- ۱ - رفتارهای مبتنی بر آشتی جویی و همزیستی مسالمت‌آمیز
- ۲ - عدالت اجتماعی
- ۳ - نگهداشت دارایی‌های طبیعی و پاسداشت روش‌های زیست‌محیطی.

به بیانی دیگر، همه دغدغه‌ها و دلمشغولی‌های بشر امروز، پیرامون این سه مسئله گرد آمده است. روشن است که پیش از نگهداشت دارایی‌های زیست‌محیطی، باید دانایی‌های مردمی را درباره ساز و کار آن‌ها و روش‌های بهره‌برداری بهینه از کان‌های رو زمینی و زیرزمینی، افزایش داد.

کودک و نوجوان، می‌بایست توانایی‌ها و دارایی‌های محیط زیست و نقش آن‌ها را در روند زندگی نسل‌ها دریابد. در کنار این، دستگاه‌های دست‌اندرکار نیز باید پیوند مهرآمیزی میان طبیعت و کودکان و نوجوانان برقرار کرده، رشد دهند. یکی از راه‌های پیوند مهرآمیز کودک و طبیعت، دانش جغرافیاست.

کتاب «بیابان‌ها» تشنگی کودک و نوجوان را به دانستن درباره طبیعت و رازهای نهفته آن، سیراب می‌کند. نمایه (فهرست) گفتارهای کتاب بیابان‌ها به این شرح است:

۱- صحراهای جهان

در این گفتار، درونمای پراکنندگی و جایگیری صحراها در نقشه طبیعی جهان، نشان داده شده است. در راهنمای نقشه، از زبان جهانی رنگ، به جای کلام، استفاده شده است و برای نمونه، «بیابان» را با رنگ قهوه‌ای سیر و «نیمه‌بیابان» را با رنگ قهوه‌ای روشن نشان داده‌اند. اما آن‌چه مایه شگفتی است، کاربرد دو واژه «بیابان» و «صحرا» است. در این باره، چند نکته یادکردنی است:

آ - روی جلد کتاب، واژه «بیابان‌ها» به کار رفته که برگردان واژه انگلیسی Desert است. در سراسر متن کتاب، به جز یک بار، همواره از واژه عربی «صحرا» استفاده نشده است.

ب - در نقشه صفحه‌های ۶ و ۷ کتاب نیز این دوگانگی کاربرد واژگانی، به چشم می‌خورد. برای نمونه در صفحه ۶، روی نقشه خشکی (قاره) آمریکا و به ویژه آمریکای جنوبی، یک جا ترکیب «صحرای پرو» و در همان صفحه، «بیابان آتاکاما» و «بیابان پاتاگونی» به کار برده شد. همین رفتار دوگانه واژگانی، در صفحه ۷، در خشکی آسیا، در مورد «بیابان ترکستان» و کمی آن سوتر، «صحرای گبی» صورت گرفته است.

خواننده کودک و نوجوان، در شگفت می‌ماند که بیابان کجاست و صحرا کجا؟

پ - دانش‌آموزان سال‌های پایانی دوره ابتدایی و سال‌های دوره راهنمایی، در کتاب درسی جغرافیا، به نام‌ها و اصطلاحات «بیابانی و نیمه بیابانی» برخورد کرده‌اند و این نام‌ها و تقسیم‌بندی مناطق و گونه‌های آب و هوایی، در ذهن‌شان نقش بسته است، اما همین دانش‌آموزان هنگامی که در تکمیل دانش زیست‌شناسی و بوم‌شناختی خود، این کتاب را می‌گشایند، همه‌جا با واژه «صحرا» و ساخت‌های دیگری از این واژه روبه‌رو می‌شوند. بدون آن که دست‌کم در یک گزاره کوتاه، یک‌سانی معنایی این دو واژه، بیان شود. در فرهنگ فارسی عمید (انتازه کوچک)، صفحه ۳۲۹، زیرواژه بیابان می‌خوانیم: «دشت، صحرا، زمین پهناور بی‌آب و علف»

و با نشانه‌های کوتاه از پیش تعریف شده، نشان می‌دهد که این واژه، تباری پهلوی دارد. (Viyapan). اگر از سر کنجکاو و به راهنمایی زیرنوشته‌های واژه بیابان که یکی از آن‌ها «صحرا» بوده، به سراغ واژه صحرا در همین فرهنگ‌نامه بروید، در صفحه ۸۷۱ خواهید خواند: «دشت، بیابان، زمین پهناور و بی‌آب و علف»

واژه صحرا، ریشه عربی دارد. در فرهنگ یک جلدی انگلیسی - فارسی حمیم نیز واژه Desert، بیابان معنی شده است. در برابر واژه‌های بیابان و صحرا، در فرهنگ یک جلدی فارسی - انگلیسی حمیم نیز واژه Desert نوشته شده است. پس هنگامی که نام کتاب، «بیابان‌ها» است و کودک و نوجوان مخاطب این کتاب، پیش از، این از راه کتاب‌های درسی‌اش، با واژه بیابان آشنا شده و از همه مهم‌تر، واژه بیابان یک واژه فارسی است، پافشاری مترجم، ویراستار و ناشر این کتاب در کاربرد صحرا در متن کتاب، جایی ندارد.

۲- زندگی در صحرا

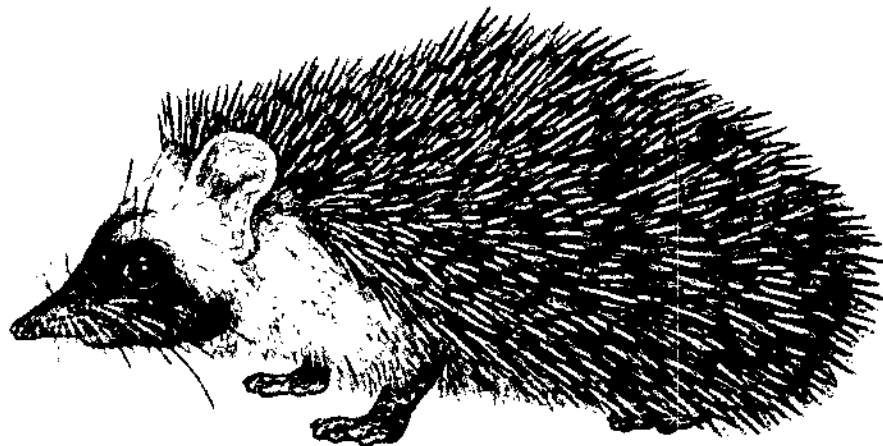
خواننده، با خواندن و تماشای تصویرهای این گفتار، به دشواری زندگی در بیابان‌ها پی می‌برد.

۳- زندگی بدون آب

۴- خشک ماندن و پنهان شدن

خواننده، در این دو گفتار کوتاه، در کنار ارزشگذاری بر نقش و نمود آب به عنوان مایه زندگی، به رازهای زیبایی

کانون پرورش فکری کودکان
و نوجوانان،
به عنوان یکی از بزرگترین
تولیدکنندگان متون داستانی، خواندنی
و آموزشی در ایران،
در کنار آن همه سخت گیری در گزینش
متن و... شایسته است که به پاکیزگی
و پیراستگی متن کتابها
نیز توجه بیشتری کند

نمودار شماره دو - تصویرشناسی کتاب بیابانها

شکلها	تصاویر	نقاشی	عکس
شمار (تعداد)	۱۰۴	۹۱	۱۳

ماهیها در این گزاره، درست نیست؛ زیرا بیش از ماهیها که گونه آن نیز روشن نشده، سخنی از هیچ گونه ماهی به میان نیامده است بنابراین، جدا کردن گونه‌ای از ماهی به کمک صفت دیگر، نادرست است.

و لغزشهای کوچک، ولی مهم دیگر که در اثر عواملی مانند شتاب در ترجمه، شتاب در حروفچینی، شتاب در ویراستاری و... به متن کتاب راه یافته است.

داشتن و خواندن چنین کتابهایی از نیازهای اساسی کودکان و نوجوانان به شمار می‌رود. چاپ و انتشار چنین کتابهایی هنوز همپای نیازها به پیش نمی‌رود. بنابراین، بر دستگاههای آموزشی و پرورشی است تا این نیازهای راستین کودکان و نوجوانان را برآورده سازند. در این بین، یک نکته را نباید فراموش کرد و آن، این که کتابها اگر با وسواس و دقت علمی بیشتری نوشته یا ترجمه نشوند، شاید آسیمی که می‌رسانند، کمتر از نبودشان نباشد.

کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، به عنوان یکی از بزرگترین تولیدکنندگان متون داستانی، خواندنی و آموزشی در ایران، در کنار آن همه سخت گیری در گزینش متن و... شایسته است که به پاکیزگی و پیراستگی متن کتابها نیز توجه بیشتری کند.

منابع:

- ۱- بیابانها، جینی جانسون، امیرحسین بنگلار، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، چاپ اول، ۱۳۷۹.
- ۲- فرهنگ عمید حسن عمید، انتشارات امیرکبیر، چاپ سوم ۱۳۶۹.
- ۳- فرهنگ انگلیسی-فارسی جیمس سلیمان جیمس، تهران، فرهنگ معاصر، چاپ بیستم.
- ۴- فرهنگ فارسی-انگلیسی جیمس سلیمان جیمس، تهران، فرهنگ معاصر، چاپ بیستم.

هرچند نقاشیها بسیار زنده و طبیعی کشیده شده‌اند، عکسها واقعی‌تر و باورپذیرترند. شکلها و تصویرها، متن را از یک نواختی بیرون آورده، چشم و ذهن خواننده را از خستگی نجات می‌دهند.

کتاب «بیابانها» با همه خوبیها و زیباییهایی که دارد، از چند نارسایی و کوتاهی، به دور نمانده است. در بخش «حدس بزن چیست»، صفحه ۱۹، در متن درون مستطیل، دستکم دو نارسایی دیده می‌شود:

نخست آن که برای فاعل جمع، فعل مفرد به کار رفته که درست نیست.

«تا آنجا که آن‌ها به سختی می‌توانند حرکت کنند.»
دو دیگر آن کاربرد واژه پیوندی «سر و ته» با دقت انجام نگرفته است. این ساخت پیوندی، چندان دقیق نیست؛ زیرا از دو اسم «سر» و «ته» و حرف پیوندی «و» ساخته شده و این دو بخش واژه، از نظر

معنی، درست در برابر هم قرار می‌گیرند. ترکیب ساخته شده، ساختی محاوره‌ای دارد و بیشتر در زبان گفتار به کار می‌رود. از آنجا که کودک و

نوجوان باید بیش از هر کس دیگری، زبان و ساختهای سالم زبانی را بیاموزد و آن را پاس بخشد، بهتر بود که مترجم گرامی، واژه «واژگون» را به کار می‌برد.

همچنین، در صفحه ۲۷، در مورد مارمولک شگردد صحرايي، گزاره‌ای نادرست و نامفهوم آورده شده است. آن گزاره، چنین است:

«همان طور که از نامش پیداست، مورچه‌ها و موربانه‌ها و سوسکها بیرون می‌آید این مارمولک در طول سنگها استراحت می‌کند.»

در صفحه ۲۴، در توضیح درباره نحوه زیست و غذایی مارمولک بزرگ گولند، آورده شده:

«این مارمولک استرالیایی، پرندگان، حشرات و ماهیهای دیگر را شکار می‌کند.» صفت «دیگر» برای

از سازگاری جانوران با طبیعت پیرامون، پی می‌برد.

۵- دوندگان صحرا
۶- جهندگان صحرا

در این دو گفتار نیز گونه‌شناسی جانوران و عنصر «حرکت» به مثابه ویژگی برجسته جانداران نشان داده می‌شود.

۷- حشرات
۸- گزندگان
۹- شکارچیان

در این گفتارها، شیوه‌های گوناگون غذایی جانوران، به وسیله متن و تصویر، بازگو می‌شود.

۱۰- دفاع در برابر دشمنان
۱۱- پس از غروب

در این دو گفتار، پس از نشان دادن راههای طبیعی دفاع در برابر دشمنان، زندگی جانوران بیابانها، در شب دنبال می‌شود. خواننده پس از خواندن متن و تماشای تصویرها، دیدی هستی‌شناسانه به اکوسیستم زندگی در جهان پیدا می‌کند. این فرایافته پیوند و بستگی کودک و نوجوان را با پیرامونش استوارتر می‌سازد. در سطرهای پیشین، اشاره شد که خواننده این کتاب با گونه‌های فراوان جانوران بیابانی آشنا می‌شود. این نمودار، گونه‌های جانوری و پوشش گیاهی کتاب بیابانها را نشان می‌دهد.

نمودار فراوانی موجودات بیابانی

گونه‌های جانوری	گیاهان	پرنندگان	حشرات	خزندگان	درندگان	چرندگان	جونندگان	سایر
تعداد	۱۳	۲۰	۱۰	۱۹	۹	۶	۱۲	۱۵
جمع کل	۱۳				۹۱			

در این نمودار:

○ گیاهان بیابانی یا به صورت درخت هستند و یا به شکل بوته‌های تیغدار مانند کاکتوسها.

○ به دلیل نبود و کمبود روئیدنیها و علفه شمار چرندگان از گونه‌های دیگر کمتر است.

○ پرنندگان و خزندگان، از بیشترین گونه‌های جانوری در بیابانها به‌شمار می‌روند.

همان گونه که پیشتر گفته شد کتاب آمیزه‌ای از متن و تصویر است. شکلها و تصویرها، در نزدیک شدن ذهن خواننده به متن، نقش به‌سزایی دارند. کتابهایی که در آن‌ها تصویر به کار رفته، به واقع، کتابهایی دوزبانه‌اند. در بسیاری از کتابهای مصور، بار اصلی را تصویر به دوش می‌کشد. این نمودار، کتاب «بیابانها» را از زاویه تصویر، تحلیل می‌کند.